

MAKTABGACHA TA'LIM YOSHIDAGI BOLALARDA MUSIQIY DIDNI
SHAKLLANTIRISH

Mo'minova D. I.

*Musiqi ta'limi yo'nalishi 2-bosqich talabasi
Chirchiq davlat pedagogika universiteti*

Annotatsiya: maqolada maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarda musiqiy didni shakllantirish ko'nikmalari haqida gap borgan.

Kalit so'zlari: Musiqi, koenikima, tasavvur, estetik idrok, estetik tarbiya, hissiyot, tarbiya va ta'lim, psixologik rivoj, xarakter va vositalar, shaxs, muloqot, trener, empatiya, psixologiya, mimika va harakat.

Axloqiy jihatdan tashqari, musiqiy ta'lim bolalarda estetik tuyg'ularni shakllantirish uchun katta imkoniyatlarga ega. Musiqiy madaniy merosga qo'shilish orqali bola musiqi haqidagi turli ma'lumotlar bilan tanishadi, bu esa unga otabobolarining madaniy merosini singdirish imkonini beradi.

Musiqi yosh avlodning intellektual rivojlanishiga ham ta'sir qiladi. Suhbat doirasida kognitiv ahamiyatga ega bo'lgan musiqi haqida turli xil ma'lumotlarni olishdan tashqari, maktabgacha yoshdagi bolalarning muloqot qobiliyatlari yaxshilanadi. Ohangni obrazli tasvirlash va takrorlash qobiliyati ma'lum aqliy operatsiyalar bilan bog'liq: taqqoslash, taqqoslash, tahlil qilish, yodlash. Bu chaqaloqning umumiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir qiladi.

Eng muhim musiqiy qobiliyatlardan biri bu eshitilgan ohangga hissiy ta'sirchanlikdir. Bu sizga yosh avlodda muayyan shaxsiy xususiyatlarni rivojlantirish imkonini beradi: mehribonlik, hamdardlik, hamdardlik.

Estetik rivojlanish va tarbiyaning asosiy vazifalaridan biri ularning musiqiy qobiliyatini shakllantirishdir.

Faoliyat madaniyatni o'zlashtirishning faol jarayonini o'z ichiga oladiyutuqlar va ijtimoiy tajriba. Inson hayoti davomida turli xil faoliyat turlari bilan tanishadi, buning natijasida unda ma'lum shaxsiy fazilatlar shakllanadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning musiqi darslari doirasidagi faoliyatida tasavvur, fikrlash, xotira, san'atni idrok etishning yaxshilanishi kuzatiladi.

Bola tashqi natija olishga yordam beradigan ba'zi harakatlarni o'rganadi. Misol uchun, qo'shiq bilan tanishayotganda, bolalar kirishni tinglashadi, qo'shiq aytishlari kerak bo'lgan daqiqani eslab qolishga harakat qilishadi. Tinglash tempni ushlab turish, misralar va xor ijrosining hissiyligini aks ettirishni o'z ichiga oladi.

Harakatlar ob'ektiv, tashqi bo'lishi mumkin: chaqaloq harakat qiladi, qo'shiq aytadi, dirijyorlik qiladi, eng oddiy musiqi asbobini chaladi. Bundan tashqari, musiqi darsining bir qismi sifatida maktabgacha yoshdagi bola musiqani idrok etishni, uning

kayfiyatini his qilishni, xor va yakkaxon ijrolarni solishtirishni, o'z ovozi tinglashni o'rganadi.

Bunday texnikani qayta-qayta takrorlash bilan bosqichma-bosqich assimilyatsiya va ko'nikmalar rivojlanadi. Ularning kombinatsiyasi bolaga yangi harakatlar bilan kurashish imkoniyatini beradi, uning shaxsiy fazilatlarini yaxshilashga imkon beradi.

Hozirda bolalar uchun musiqiy faoliyatning bir necha turlari mavjud: idrok etish, sahna san'ati, ijodkorlik, ta'lim.

Musiqa va ta'lim faoliyati alohida san'at turi sifatida musiqi haqida umumiy ma'lumotni, shuningdek, musiqi janrlari, cholg'u asboblari, bastakorlar haqida ma'lum bilimlarni nazarda tutadi. O'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lgan har qanday musiqiy faoliyat maktabgacha yoshdagi bolalarning ushbu faoliyat usullarini egallashini nazarda tutadi, ularsiz bu mumkin emas. Musiqi maktabgacha yoshdagi bolaning har tomonlama rivojlangan shaxsini shakllantirishga yordam beradi. Shuning uchun federal davlat ta'lim standartining ikkinchi avlodiga muvofiq davlat buyurtmasini to'liq qondirish uchun barcha turdagi musiqiy faoliyat turlarini qo'llash muhimdir.

Boshqa hissiy rangga ega bo'lgan musiqani qabul qilganda modal tuyg'u paydo bo'ladi.

Maktabgacha yoshdagi musiqi va eshitish tasvirlari ularni ko'rsatishga imkon beradigan mashg'ulotlar yordamida rivojlantiriladi: musiqi asboblarini quloq bilan chalish, qo'shiq aytish. Ritmik tuyg'u ritmik harakatlarda, kuy ritmini qarsaklar yordamida takrorlashda, kuylashda namoyon bo'ladi. Muayyan musiqaga hissiy

munosabatni rivojlantirish maktabgacha yoshdagi bolalarda har qanday musiqiy faoliyat jarayonida shakllanadi.

Idrok - inson analizatorlariga ta'sir ko'rsatadigan hodisa va narsalarni miya yarim korteksida aks ettirish jarayoni. Bu ko'rgan va eshitgan narsaning miya tomonidan mexanik, oyna tasviri emas. Bu faol jarayon bo'lib, uni aqliy faoliyatning birinchi bosqichi deb hisoblash mumkin.

Musiqani idrok etish bola hali musiqiy faoliyatning boshqa turlari bilan shug'ullanmagan, san'atning boshqa sohalarini idrok eta olmagan paytdan boshlanadi.

Musiqani idrok etish maktabgacha yoshdagi har qanday yoshdagi musiqiy faoliyatning yetakchi variantidir. Musiqani idrok etish, tinglash uning xarakterini farqlash, kayfiyat o'zgarishini kuzatish demakdir. Musiqachi-psixolog E. V. O. P. Radinova o'z metodologiyasida tilga olingan Nazaykinskiy ikkita atamani: musiqani idrok etish va musiqani idrok etishni ajratishni taklif qiladi. Birinchi atama bilan u musiqani to'liq idrok etishni anglatadi - mazmunli va samimiy.

Aks holda, bola musiqani eshitish organini bezovta qiladigan oddiy tovushlar sifatida qabul qila boshlaydi. Voyaga etgan odam va bola turli xil hayotiy tajribaga ega, shuning uchun ularning musiqani idrok etishi boshqacha. Chaqaloqlarda bu hissiy, beixtiyor. Bola ulg'ayib, nutq qobiliyatlarini o'zlashtirganda, musiqa tovushlarini unga hayotdan tanish hodisalar bilan bog'lashni, eshitgan asarning mohiyatini ochib berishni boshlaydi.

Katta maktabgacha yoshdagi bolalari yetarlicha hayotiy tajribaga ega, shuning uchun musiqani idrok etishda ularning taassurotlari 2-3 yoshli bolalarnikiga qaraganda ancha xilma-xildir.

Musiqa asarini dastlabki tinglashda bola uning ma'nosini tushunadi. Takroriy tovush bilan tasvir chuqurlashadi, yanada samimiy, mazmunli bo'ladi. Xuddi shu asarni qayta-qayta tinglash maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodkorlik va musiqiylikni rivojlantirishga yordam beradi.

Shuning uchun siz erta bolalikdan musiqadagi farqlarni aniqlash ko'nikmalarini rivojlantirishingiz kerak. Har bir yosh bosqichi bolaga turli xil musiqiy uslublarni ajratishga yordam beradigan ma'lum ekspressiv vositalar bilan tavsiflanadi: bu o'yin, so'z, harakat. Dastur erta bolalikdan turli musiqiy taassurotlar olishni, san'atni idrok etish tajribasini to'plashni o'z ichiga oladi.

Musiqa — inson hissiy kechinmalari, fikrlari, tasavvur doirasini musiqiy tovushlar majmui vositasida aks ettiruvchi sanat turi. Uning mazmuni o'zgaruvchan ruhiy holatlarni ifodalovchi muayyan musiqiybadiiy obrazlardan iborat. U inson yuragiga juda chuqur kirib borib, ana shu qalb tug'yonini yorqin ifodalash qudratiga ega. Musiqaga yoshlikdan uyg'ongan qiziqish kishining keyingi musiqaviy rivojida kuchli ta'sir o'tkazadi, boshqa ko'nikima va didlarning shakllanishini ta'minlaydi, yaxshi musiqali didni tarbiyalaydi. Bundan tashqari, musiqa shaxsning irodaviy sifatlarini, uning tabiatini ham yorqin aks ettiradi. Musiqaning ushbu ifodaviy tasviriy

imkoniyatlari Sharq mutafakkirlari — Farobiy, Ibn Sino, Jomiy, Navoiy, Bobur, Kavkabiyy va boshqalar tomonidan yuqori baholangan. Yunon faylasufi Platonning fikricha, davlatning kuch-qudrati unda qanday musiqa, qaysi ohang va qay ritmda yangrayotganligiga to'g'ridan-to'g'ri bog'liq. Davlat uchun insonni yuksaklikka ko'tarishda yordam beruvchi musiqa kerak deb hisoblagan. Estetik idrok-bu ikki asosiy komponentlar yig'indisidir: emotsionallik va tushunarlik, lekin bunga yana hayol va harakat momenti-ritm ham qo'shiladi. Musiqa estetik va manaviy kayfiyatning ulkan manbaidir.

Maktabgacha yoshdagi bolalar musiqa tarbiyasi, uning taraqqiyoti timsolida yurtimizning porloq kelajagini ko'rishimiz mumkin bo'ladi. Musiqaning bola hissiyoti va shakllanishiga, uning mazmunini tushunish va his etishga katta ta'sirini hisobga olganda to'g'ri aks ettirilgan musiqali asarlardan o'rinli foydalanish alogida o'rin tutadi. Musiqali obrazlar shakllanishining asosiy manbai tabiat va kishi nutqiga mos kelishiga, atrof-olamdagi go'zallikni idrok etishiga bevosita bog'liqdir. Musiqali idrok etishning vazifasi va mazmunini aniqlash muhimdir. Bular shaxsning har tomonlama rivoji, jumladan, estetik tarbiya vazifalari bilan bog'liq, umumiy maqsadlar bilan belgilanadi. Bunday vazifalar bolalarni musiqa sohasidagi faoliyatga jalb etish, badiiy musiqaga estetik idrok etishni va emotsional o'zlashtirishni rivojlantirish, unda muhabbatni tarbiyalash, musiqali qobiliyatni o'stirish, musiqali didni shakllantirish, bolalar badiiy ijodkorlik iqtidorini rivojlantirishdan iborat bo'lmog'i kerak. Bolalarda musiqiy idrok rivojlanishining eng yorqin xususiyatlariga eshitish hissi, musiqiy quloq, har xil tabiat musiqalariga hissiy javob sifati va darajalarini ko'rsatish mumkin.

Maktabgacha ta'lim tashkilotida o'tiladigan musiqa mashg'ulotlarini to'g'ri tashkil qilishda musiqa rahbari har bir bolaning yosh xususiyatlarni, psixologik rivojini inobatga olishi kerak. Bolaning musiqani idrok qilishi o'z taraqqiyotida qator bosqichlardan o'tadi. Musiqa va shodlik kichkintoy ongida uzviy bog'lanib ketadi. Kichik guruh bolalari uchun repertuar tanlashda ko'proq obrazli asarlarni tanlash, bolalarni bu asarlarni tinglaganda, kuylaganda obrazli tasavvur qilish orqali idrok qilishiga yordam beradi. Hissiyot, eshitish, idrokning rivojlanishi asosida bolalarda musiqiy taassurotlar to'plana boshlaydi. Kundan-kunga atrof-muhitni idrok etish chegaralari kengayadi va musiqa kuyining ta'sirida bolalarning ma'lum hissiyot va obrazlari shakllana boshlaydi. Bolalar tanlangan asarlarga obrazli harakat qilishlari, masalan: quyuncha bo'lib sakrash, ayiq singari yurishlari, bu asarlarni oson idrok etishiga yordam beradi, ular tanish musiqani biladilar, marsh, yugurish, alla musiqalarini ajratadilar, musiqaning sokin va quvnoq xarakterini ajratadilar, lekin uni yosh xususiyatlari kuchiga ko'ra so'z orqali ifodalay olmaydilar.

Bundan tashqari 3-4 yoshli bolalar bilan ishlashda ko'rsatmali-ko'rish usullaridan foydalanish: rangli rasmlar, o'yinchoqlar, turli qo'llanmalarga murojat qilish katta yordam beradi.

4-5 yoshda bolalar obrazlarni detallashtiradilar, musiqa kontrast xarakterlarini qisman ajratadilar, musiqa asarlarining ifodaliligi shakl va vositalarini tushunadilar. Musiqa rahbari mashg'ulot o'tish jarayonida faol faoliyatni vujudga keltirish uchun obrazli va she'riy so'z orqali ashula, o'yin, eshitish uchun asar mazmunini yoritadi, bolalarda paydo bo'ladigan hayolni qo'zg'aydi, obrazlarni chaqiradi, uni mazmun asosida fikrlash xarakteriga musiqa asarining mazmuniga jalb qiladi. Musiqa rahbarining o'rganiladigan asarlar haqida bolalarga so'zlab berishi, bu asarlarni bolalar idrok qilishlarini osonlashtiradi, qolaversa bolalarning tasavvur doirasi kengayib boradi. Bu yoshdagi bolalar musiqa rahbarining savoli va talabiga so'z orqali javob qaytaradilar. Ular kattalarning yordamisiz kichik bir qo'shiqni mustaqil ravishda kuylashlari mumkin, bolalarda tanlangan asarlarga ma'lum darajada raqsga tushish va mustaqil ravishda o'ynashga imkon beradigan ko'plab harakatlarni bajarishlariga odatlantirish idrok xususiyatlarini yanada rivojlantirishga xizmat qiladi.

6-7 yoshli bolalar tinglagan asarlarini idrok qilishlarida quyidagi terminlar orqali: kirish, band, naqorat, temp, dinamik belgilar, asarni tanish, farqlash, qaramaqarshi va o'xshash qismlarini qiyoslashga, tovush, ritm va boshqalarni, umumlashtirish mumkin. Ular musiqa asarining ifodaliligi xarakter va vositalarini tushunadilar va o'yin obrazlariga etibor beradilar, shuning uchun musiqa rahbari kattaroq hajmdagi asarlarni tanlashi maqsadga muvoriqdir. Bu yoshdagi bolalarga turli-tumanjanrdagi asarlarni tinglatish, qo'shiqlarni o'rgatish bolalarning fikriy qobiliyatlarini rivojlanishiga xizmat qiladi. Musiqa haqidagi olingan bilim va taassurotlarga asoslanib, bolalar nafaqat savolga javob bera olishlari, balki musiqa asarini mustaqil ravishda tavsiflash, uning ifoda vositalarini tushunish va musiqa tomonidan yetkaziladigan turli xil kayfiyatlarni his qilishlari mumkin.

Shunday qilib musiqa idrokini tarbiyalash quyidagicha boradi:

1. *Musiqa materialini ajratib olish*
2. *Tarbiya va ta'lim metodlarini tizimlashtirish.*
3. *Ishning turli bosqichlaridan foydalanish*
4. *Musiqa asarlarining turli-tuman mavzularidan foydalanish.*
5. *Musiqa asarlarining obrazlar soni va shakliga qarab asta-sekin murakkablashtirib borish.*

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki maktabgacha ta'lim tashkilotlarida musiqa rahbari bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan xolda musiqa mashg'ulotlari faoliyat turlarini olib borishi, asarlarni o'rgatishda, tinglatishda ijodiy yondashishi bolalarda musiqiy idrok xususiyatlarining rivojlanishiga katta yordam beradi.

ADABIYOTLAR:

208. Кадирова, З. З. (2019). Психолого-педагогические проблемы изучения понимания учебно-воспитательных ситуаций учителем. *Профессионализм педагога: компетентностный подход в образовании*, 1(1), 6-11.
209. Kadirova, Z. Z. (2022). Alisher Navoiyning nasriy asarlarida perifrastalar. *Monografiya*, 1(1), 120.
210. Leylo, M., & Pavlovna, I. Y. (2023). Motive of children's suffering in the story z. prilepin “white square”. *Scientific approach to the modern education system*, 1(10), 77-80.
211. Yuliya, I. (2023). The place of Shamshad Abdullayev and the “Fergana school of poetry” in modern literature. *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research*, 521-523.
212. Isayeva, Y. (2023). Relevance of studying national character. *Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal*, 4(05), 95-100.
213. Astanova, G. A. Analysis of the image of wise and entrepreneurial women in Shahrizoda stories. *theoretical & applied science Учредители: Теоретическая и прикладная наука*, (9), 533-537.
214. Aminovna, A. G. (2020). Interpretation of the image of the hero woman in the stories of Shahrizoda. *PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology*, 17(6), 14365-14373.
215. Dusnazarova, M. I. (2022). Legal Regulation of Marriage-Wedding Traditions in Modern Uzbekistan. *Modern Journal of Social Sciences and Humanities*, 1(11), 23-29.
216. Elamanovna, D. M. (2021, March). Works and environmental education. *Archive of Conferences*, 17(1), 79-80.
217. Akhmedov, B. A. (2024). Dialogue Leading to a Problematic Situation and Its Place In School Education. *Journal of Pedagogical Inventions and Practices*, 28, 17-21.
218. Akhmedov, B. A. (2023). Socratic methods in education based on conflict dialogue. *Sciental Journal of Education Humanities and Social Sciences*, 1(3), 1-7.
219. Akhmedov, B. A. (2024). Reorganization of teaching manual in higher education in Tashkent region. *Uzbek Scholar Journal*, 24, 13-25.
220. Akhmedov, B. A. (2024). Methods Of Improving the Quality of Dissertation Works in The Exact Sciences of The Tashkent Region. *Pedagogical Cluster-Journal of Pedagogical Developments*, 2(1), 39-57.
221. Akhmedov, B. A. (2023). Socratic dialogue as a response to the challenge of the Epoch. *Sciental Journal of Education Humanities and Social Sciences*, 1(1), 1-9.
222. Akhmedov, B. A. (2023). Physics is a Science Forming Knowledge About Health. *Diversity Research: Journal of Analysis and Trends*, 1(3), 350-355.

223. Тангиров, И. Х., & Ахмедов, Б. А. (2021). Перспективы развития правового государства. *Политика и общество*, 7(18), 178-186.
224. Axmedov, B. A., & Muxamedov, G. I. (2021). Klaster Mobile DGU 09834.
225. Akhmedov, B. A. (2023). Use of information technology in medicine, history, biology, literature, physical education. *Uzbek Scholar Journal*, 22, 17-29.
226. Inomjonov, N., Axmedov, B., & Xalmetova, M. (2023). Kasbiy faoliyatida axborot-kommunikativ kompetentlikni oshirish usullari. *Academic research in educational sciences*, 4(CSPU Conference 1), 580-586.
227. Akhmedov, B. A., & Khimmataliyev, D. O. (2023). The emergence-theoretical aspects of dialogue in education. *Sciential Journal of Education Humanities and Social Sciences*, 1(2), 1-7.
228. Inomjonov, N., Axmedov, B., & Xalmetova, M. (2023). Kasbiy faoliyatida axborot-kommunikativ kompetentlikni oshirish usullari. *Academic research in educational sciences*, 4(CSPU Conference 1), 580-586.
229. Akhmedov, B. A. (2023). Prospects and trends of digital twins in education. *Uzbek Scholar Journal*, 23, 6-15.
230. Akhmedov, B. A., Makhmudova, D. M., & Akhmedjonov, D. G. (2024). Using the Socrates method in improving the quality of education in pedagogical universities. *Sciential Journal of Education Humanities and Social Sciences*, 2(1), 16-24.